

ORGANICYZM (gr. ὀργανικός [organikós] – wytworzony za pomocą narzędzia; od: ὄργανον [órganon] – narzędzie; łac. organicus – należycie urządzony, dobrze uporządkowany) – teoria głosząca, że cała przyroda lub jej dziedziny bądź wyodrębniony fragment rzeczywistości stanowią całość funkcjonującą w sposób podobny jak organizm żywy oraz tworzą odrębne struktury, niedające się sprowadzić do sumy ich składników i podlegające swoistym prawom.

Z doktryną o. związane są: hylozoizm, kosmologia platońska, fizyka stoików, filozofia przyrody F. W. J. von Schellinga (rozpowszechnił termin „organicyzm”), A. N. Whiteheada, biologia organizmalna L. von Bertalanffy’ego (organizmalizm), holizm.

Współczesny o. ukształtował się w wyniku sporów między zwolennikami witalizmu a mechanicyzmu. Zasadniczą cechą o. jest potraktowanie organizmu nie jako konglomeratu wielu części, lecz

raczej jako celowo złożonej jedności. Wielu biologów optuje za stanowiskiem pośrednim między skrajnym witalizmem a nieumiarkowanym mechanicyzmem. Od pierwszego zapożycza zasadę celowej organizacji wewnętrznej organizmu jako skoordynowanej całości, a od drugiego – metodę badań procesów fizykochemicznych. Tak jak inne ogólne doktryny dotyczące życia, o. ma wiele wersji, kładących akcent na: a) relacje organizujące; b) kierunkowość; c) historyczność (historyczne istnienie); d) autonomię teorii biologicznej. Pierwsza wersja odnosi się do centralnych kwestii biologii i biofilozofii, mianowicie: organizacji, integracji i emergencji. Relacje między częściami prowadzą do emergencji nowych własności, które nie są cechami jakiejś nowej jednostki, ale – uorganizowania tej całości, nie stwierdzanymi w izolowanych częściach. Wersja ta wyklucza zarówno mechanicyzm jako redukcjonizm epistemologiczny i metodologiczny, jak i – witalizm, który postuluje istnienie jakiejś substancjalnej zasady życiowej w formie pewnej dodatkowej substancji lub siły. Druga wersja akcentuje kierunkowość jako fenomen typowy dla systemów żywych, tj. jako zachowanie ukierunkowane na cel (teleonomia) i zachowanie funkcjonalne; kierunkowość nie odgrywa natomiast jakiejś ważnej roli w naukach fizykalnych. Trzecia wersja akcentuje aspekt historyczny, który prowadzi do problemu unikalności systemów żywych, postulując, iż każdy system ma swoją historię, historyczny rozwój jest prawie nieodwracalny, przeszłość danego systemu określa lub pomaga ustalić jego obecną strukturę i zachowanie. Wymienione wersje dotyczą systemów żywych, wersja czwarta dotyczy teorii systemów żywych. Doktryna autonomii teorii biologicznej implikuje antyredukcjonizm w sensie metodologicznym i epistemologicznym. Tą wersję usiłuje się niekiedy pogodzić z jedną z form redukcjonizmu ontologicznego, zgodnie z którą prawa fizyki i chemii stosują się do układów żywych jako układów składających się z atomów i molekuł. Jednak nie są redukowalne pewne dodatkowe prawa wyższych poziomów, prawa dotyczące organizacji biologicznej, która nie istnieje na poziomie fizykochemicznym. Zwolennikami O. byli: W. E. Ritter, J. S. Haldane, J. C. Smuts, B. Dürken, E. S. Russell, J. H. Woodger, J. Needham.

Istnieje również o. socjologiczny jako kierunek uznający społeczeństwo za część przyrody i coś więcej niż suma przypadkowo zebranych

jednostek. Społeczeństwo podporządkowane jest prawom rządzącym życiem organicznym i spełnia analogiczne funkcje jak organizmy biologiczne wyższego rzędu. Doktryna ta wywodzi się od A. Comte'a i H. Spencera. O. socjologiczny przyjmuje, że społeczeństwo jest wyższą formą rozwojową organizmu i redukuje zjawiska społeczne do biologicznych, nie docenia natomiast roli kultury i pracy w tworzeniu się więzi społecznych oraz aspektu historycznego procesów społecznych. Zwolennicy o. społecznego: P. Lillienfeld, A. Schäffle, G. De Greef, A. Espinas, R. Worms.

S. C. Pepper, *World Hypotheses. A Study in Evidence*, Be 1942, 1966, 280–314; R. Sattler, *Biophilosophy. Analytic and Holistic Perspectives*, B 1986, 226–228; R. Fuenmayor, *The Trap of Evolutionary O.*, *Systems Practice* 6 (1993) z. 5, 1–30; F. M. Wuketits, *The Status of Biology and the Meaning of Biodiversity*, *Die Naturwissenschaften* 84 (1997) z. 11, 473–479; G. Albrecht, *Directionality Theory. Neo-o. and Dialectical Complexity*, *Democracy and Nature* 6 (2000) z. 3, 401–419; S. F. Gilbert, S. Sarkar, *Embracing Complexity. O. for the 21st Century*, *Developmental Dynamics* 219 (2000) z. 1, 1–9; M. Whitelaw, *The Abstract Organism. Towards a Prehistory for A-Life Art*, *Leonardo (Ox)* 34 (2001) z. 4, 345–348; M. Luoma-aho, *Europe as a Living Organism. Organicist Symbolism and Political Subjectivity in the New Europe*, 2002 (mps University of Newcastle upon Tyne); G. E. Allen, *Mechanism, Vitalism and O. in Late Nineteenth and Twentieth-Century Biology. The Importance of Historical Context*, *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 36 (2005) z. 2, 261–283.

Marian Wnuk